

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.12, april 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Henrik Yde

Tilsyn ved dr.theol. Carsten Breengaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Hvad skal vi gøre, at vi kan arve det evige Liv? Aftensangsprædiken paa Femte Søndag efter Paaske

ved Holger Berg

Indhold

- 1 Grundtvigs tidlige trykte prædikener
- 2 Biografisk baggrund
- 3 Opbygning og centrale temaer
- 4 Modtagelse
  - 4.1 Tilhørerne
  - 4.2 Læserne
- 5 Anvendt litteratur

1 Grundtvigs tidlige trykte prædikener

Fra 1810 til 1815 var Grundtvig meget bevidst om sit kald til som præst at formane de øvrige præster til at forkynde sand kristendom. Konfrontationen fandt især sted i prædikener, og den var blevet åbnet med Grundtvigs dimisprædiken fra 1810. Grundtvig trak en front op mellem falsk rationalisme og en sand kristendom, der byggede på Paulus, johannæisk teologi og Luther. I november 1812 havde Grundtvig forsøgt at få en prædikensamling trykt, men han fandt ikke nok abonnenter, og trykkeren var ikke villig til at påtage sig den økonomiske risiko (Grundtvig 1883, s. 486 og [indledningen til denne Subskriptions-Plan, 1812](#)). Derfor fortsatte Grundtvig med at udgive prædikener enkeltvis, i et meget begrænset omfang.

Denne udgivelse fra juni 1813 bygger på en gæsteprædiken holdt i Garnisonskirken (Zebaoths Kirke) i København 5. søndag efter påske, den 23. maj. Ud over

prædikenens indhold gennemgås Grundtvigs embedsmæssige situation og reaktionerne på prædikenen.

2 Biografisk baggrund

I maj 1813 var N.F.S. Grundtvig på udkig efter et fast embede. Den 5. januar 1813 var hans far Johan Grundtvig død. Grundtvigs ansøgning om at overtage faderens præsteembede i Udby var i foråret blevet afslået. Som personlig kapellan fortsatte Grundtvig indtil august med at varetage embedet i Udby, men han besøgte også København. Grundtvig var især interesseret i stillingen som historieprofessor i Christiania i Norge og i præstekaldene i det nærliggende Akershus sogn samt i Præstø, men han var også opmærksom på de ledige præstekald i København (Grundtvig 1955, s. 77). I oktober 1813 flyttede han med sin forlovede Lise Blicher ind hos hendes mor. Moderen boede lige over for Garnionskirken på hjørnet af Store Strandstræde og Sankt Annæ Plads (Garnionspladsen).

Grundtvig var i maj 1813 en kontroversiel person. Han havde indledt sine to hidtidige trykte prædikener med anklagende spørgsmål. *Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?* spurgte han i sin dimisprædiken og svarede: Fordi præsterne havde udskiftet Bibelens ord med “forfængelig Snak om alskens Smaating paa Jord [...] brammende Ord og kløgtige Taler”. Deres prædikener bestod af “idel Lærdomme, som kun ere Menneskens Bud” (Grundtvig 1810, s. 12). I 1812 fulgte prædikenen *Hvorfor kaldes vi Lutheranere?* Her beklagede Grundtvig, at ‘lutheraner’ var blevet en tom frase, som teologerne skammede sig over (se [Indledning til Hvorfor kaldes vi Lutheranere?, afsnit 4.3.1: Temaer](#)).

Trods kritikken af kollegerne var præster ved tre af hovedstadens sytten kirker villige til at invitere Grundtvig til at prædike i 1813-1815. Også J.H. Frechland ved Frederiksberg Kirke uden for voldene bød i 1814 Grundtvig velkommen som gæsteprædikanten, men det var efter sigende, fordi Frechland var doven (Nygård 1889, s. 365). Grundtvig prædikede først og hyppigst i Garnionskirken. Her var Matthias Thye ansat som præst for de dansksprogede soldater og de civile sognebørn, mens C.G.W. Gøricke tog sig af de tysksprogede, holstenske soldater. De to præster var hhv. 71 og 61 år, så et generationsskifte kunne skimtes, men menighedens unge dansksprogede kapellan, C.F. Brorson, stod til at følge Thye i embedet. De to præster prædikede også for straffefangerne i byens militærfængsel, Stokhuset.

3 Opbygning og centrale temaer

Grundtvigs prædikener i hovedstaden fra 1812 til 1815 blev som regel holdt ved søndagens anden gudstjeneste, aftensangen, der normalt var endnu dårligere besøgt end hovedgudstjenesten, højmissen. Den manglende kirkegang blev generelt anset for at være kirkens store problem (Grundtvig 1813, s. 10; Thyssen & Baagø 1960, s. 13-15).

Denne aftensangsprædiken fulgte samtidens tredelte opbygning (Thodberg 1983, s. 118). Først udlagde Grundtvig det bibelsted, der var fastlagt af prædikenrækken, her

Jakobsbrevet 1,22-27, hvor temaet er lovprisning af gode gerninger (Grundtvig 1813, s. 7-15). Derefter fremhævede han et supplerende doktrinært tema, her spørgsmålet til Jesus, der indleder lignelsen om den barmhjertige samaritaner: ”Mester, hvad skal jeg gøre for at arve evigt liv?” (Luk 10,25). Dette supplerende bibelsted udlagde Grundtvig da i et tredje skridt (s. 15-31).

Det teologiske ståsted er entydigt. Grundtvig understregede troens betydning. Prædikenens afhængighed af Johannesevangeliet og de øvrige bibelske bøger med ”den særligt johannæiske tankegang om liv og død” fremhæves af Henning Høirup. Budskabet ”bliver da dette: Der er ikke salighed i nogen anden end Kristus, thi han var den eneste mand, som elskede Gud af sig selv, og kun den, som ved troen forenes med ham, er i stand til at leve, det er: at elske sin Gud og sin næste.” (Høirup 1954, s. 23 f.). Holger Begtrup bemærker, at den personlige omvendelse tilskrives større betydning end dåben (Begtrup 1900, s. 41). Grundtvig prædikede i disse år en vækkelseskristendom. Spaltningen mellem pietismen (Indre Mission) og grundtvigianisme havde endnu ikke fundet sted. Prædikenens øvrige pietistiske træk nævnes hos Gerald Haslam, der også henviser til forskningen om Grundtvigs teologi og prædikener mellem 1811 og 1815 (Haslam 1998, s. 116-122, 169-173). Grundtvigs prædikener skelnede de mange ugudelige fra de få alvorlige tilhørere, der tiltales ”I Elskelige”. Tiltalen er inspireret af Paulus' tiltale i Romerbrevet 1,7: ”Til alle dem som ere i Rom, Guds elskelige” (*Biblia* 1787).

Det mest påfaldende stilmiddel er den omfattende brug af bibelsteder, der giver apostlene og Jesus så meget plads som muligt. Samtidige tilhørere bemærkede forskellen mellem denne bibelske tyngde og de mere personlige overvejelser, der prægede J.P. Mynsters stilfulde og velbesøgte prædikener i Vor Frue Kirke. Grundtvigs prædiken forkaster eksplicit den fornuftsbetonede kristendom (rationalisme), der prægede prædikenerne i hovedstadens kirker og undervisningen på universitetet. Sammenlignet med Grundtvigs øvrige prædikener er polemikken forholdsvis afdæmpet, og denne prædiken har ingen af de poetiske indslag, som findes i andre prædikener af Grundtvig (Thodberg 1983, s. 124, Lundgreen-Nielsen 1980, s. 514-517, 585 f.).

4 Modtagelse

4.1 Tilhørerne

Prædikenen gjorde ikke noget positivt indtryk på tilhørerne den 23. maj 1813. I et brev til Grundtvig berettede flådeofficeren Stibolt fra sine venner, som havde hørt prædikenen, at ”Deres Udtale, Andstand og Manerer [var] ganske forskellige fra Prædikestolen”, ”de kunde blive anstødelige, og betage den ærefrygt som skyldes ved at høre Guds Ord forkynde” (Grundtvig 1924, s. 178). Stibolt var ellers velvillig overfor Grundtvig, og han er ikke den eneste sympatisør, som bemærkede, at Grundtvigs ”ydre Foredrag og hele Optræden” på prædikestolen i disse år virkede ”manieret, ja paataget og affecteret” (Lange 1905, s. 63). Dette stilistiske indtryk forstærkes for nutidige læsere af samtidens højtidelige prædikestil (se [indledningen til dimisprædiken 1810, afsnit 3.3.2](#)). Den citerede teologistuderende Alexander Lange

skelnede imidlertid Grundtvigs “frastødende” fremførelse fra hans beundringsværdige “ufravigelige Benyttelse af bibelsk Talebrug og Udtryk”. Denne “uafbrudt[e] Kjæde af sammenhæftede Bibelsprog” var for Lange en kærkommen afveksling fra hovedstadens mange etablerede prædikanter, der velnok var “veltalende” og “blomsterrig[e]” og leverede “poetiske Malerier af Døden og deslige, [men] af Christendom” var der “neppe synderligt Spor” (Lange 1905, s. 62 f.).

4.2 Læserne

Den trykte prædiken blev ikke omtalt i nogle af de mange øvrige breve til Grundtvig fra hans sympatisører rundt om i landet, men nogle har formentligt læst den. Da Grundtvig i efteråret 1813 flyttede til hovedstaden, vandt han snart en tilhørerskare for sine aftensangsprædikener, der på trods af det sene tidspunkt efterhånden blev så stor, at der i 1816 var økonomi i at trykke den planlagte samling *Bibelske Prædikener*.

En betragtelig del af Grundtvigs tilhørere i 1813-1815 har nok mindet om skræddermester Hans Christian Ley, en pietistisk sympatisør fra middelklassen. Grundtvig vakte hurtig modvilje hos Gøricke, den tyske præst ved Garnisons menighed, men han fortsatte med at prædike her, i hovedstadens næstmindste menighed (Nygård 1889, s. 364). Provsten H.G. Clausen og byens førende præster åbnede ikke deres kirker for Grundtvig. Deres officielle klager over hans angiveligt sekteriske agitation øgede presset på Grundtvig, der bl.a. fik afslag på ansøgningen om at blive kapellan ved Garnisonskirken (Rønning 1908, s. 87-90).

I december 1815 reagerede Grundtvig på presset ved at erklære, at han ikke længere at ville prædike i hovedstaden.

5 Anvendt litteratur

- Begtrup, Holger (1900) *N. F. S. Grundtvig som Bibelkristen. En Oversigt over hans aandelige Udvikling 1811-1821*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1810) *Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus? Dimisprædiken*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Hvorfor kaldes vi Lutheraner? Prædiken paa Alle Helgens Dag*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813) *Hvad skal vi gjøre, at vi kan arve det evige Liv? Aftensangsprædiken paa Femte Søndag efter Paaske*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) *Bibelske Prædikener efter Tidens Tarv og Leilighed*. København.
- Grundtvig, N.F.S. *Bibelske Prædikener efter Tidens Tarv og Leilighed. Anden Udgave, med Tillæg*, udg. af C.J. Brandt. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig 1-2, bind 1: (1807-1820). København.

- Grundtvig, N.F.S. (1955) "Grundtvigs Almanak for Aaret 1813" i *Grundtvig-Studier* 1955, udg. Gustav Albeck, s. 76-81. København.
- Haslam, Gerald M. (1998) *N.F.S. Grundtvig's fædreearv (1783-1815)*. Aarhus.
- Høirup, Henning (1954) *Fra døden til livet. Grundtvigs tanker om liv og død*. København.
- Lange, Alexander (1905) *Provst Alexander Langes Optegnelser om sit Liv og sin Samtid*, udg. Chr. Lange. Christiania.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Nygård, Frederik (1889) "Minder om Grundtvigs præstevirksomhed i Kjøbenhavn 1813-15 og 1822-26" i *Danskeren. Tidsskrift for Land og By*, nr. 2, s. 363-389. København.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede* 1-4, bind 2:1 (1908). København.
- Thodberg, Christian (1983) "Grundtvig som prædikant" i *Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys. Hovedtanker og udviklingslinier fra de senere års Grundtvigforskning*, udg. af Anders Pontoppidan Thyssen & Christian Thodberg, s. 117-162. Århus.
- Thyssen, Anders Pontoppidan udg. & Kaj Baagø (1960-1977) *Vækkelsernes Frembrud i Danmark i første Halvdel af det 19. århundrede* 1-7, bind 1 (1960): *Vækkelse og Kirkeliv i København og Omegn*. København.